

Успенська В.М.
Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ – ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ДЛЯ СТАТУСНОСТІ ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»

ABSTRACT. The implementation of staffing problem related to «Health Basics» teaching has an effect on its status, quality of learning activity. It will put the realization of subject direction determined by program at hazard – the development of health-preserving competence by the learner's acquisition of skills needed for preservation, promotion, use and careful attitude to health.

The comparative analysis of staff composition of health basics teachers in Sumy region was performed in 2008-2009 and 2013-2014 academic years. It was identified that the subject is taught by teachers of different specialties. A positive tendency to growth among health basics teachers, specialists in Biology, as well as teachers of the highest category and titles, is mentioned. There is a significant reduction in number of schools where «Health Basics» is taught by several teachers.

The research and instructional methodology implemented in a multichain system: Laboratory for the preservation of health in educational establishments of Sumy Regional Institute of Postgraduate Education – Regional (City) Curriculum Offices – methodological associations of health basics teachers – Schools (Centers) of Health in education institutions, contributes to the improvement of personnel problem in Sumy region. This system covers the postgraduate course and the period between the postgraduate courses for health basics teachers.

Keywords: staff, subject «Health Basics», survey among participants of education and upbringing process, questionnaire, attitude to the subject.

Здійснюючи експериментальну діяльність з проблеми розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я, ми зацікавилися реалізацією кадрової проблеми з фаху в загальноосвітньому навчальному закладі (ЗНЗ), а також ставленням до предмета вчителів, учнів, керівників закладів. Нормативною базою (листи Міністерства освіти і науки України від 14.06.2005 № 1/9-321 «Методичні рекомендації щодо вивчення навчальних дисциплін у 5-х класах у 2005/2006 навчальному році. Основи здоров'я»; від 09.06.2011 № 1/9-454 «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/12 навчальному році. Основи здоров'я»; наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.08.2011 № 982 «Про виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД щодо підготовки педагогічних працівників та охоплення навчанням учнівської молоді за програмами розвитку життєвих навичок») до викладання предмета «Основи здоров'я» пред'являються високі вимоги. Випадки «довантаження» педагогів предметом знижує його статус, якість освітньої діяльності, і, в кінці-кінців, важливе спрямування предмета на «розвиток здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього» [4] може залишитись лише красивим гаслом.

Аналіз кадрового складу вчителів основ здоров'я Сумської області засвідчив, що предмет викладають учителі різних фахів. Відповідно до листа

МОН України, першого рекомендаційного листа щодо нової дисципліни, яка вводилась в основну школу (від 14.06.2005 № 1/9-321) предмет рекомендується викладати вчителям основ безпеки життєдіяльності (ОБЖ), біології, валеології. Дослідники [1] підкреслюють, що в умовах відсутності фахівців напряму «Здоров'я людини» саме вчителі біології найбільше відповідають вимогам цієї професії, однак без відповідної перепідготовки вони, тим більше інші фахівці, матимуть значні труднощі з якісного передання учням навчального матеріалу з основ здоров'я. Учителі недостатньо підготовлені першочергово у теоретичному плані. Вчителі біології не володіють знаннями чинного законодавства з питань збереження і зміцнення здоров'я, особливостей виховання здорової дитини, ґрунтовних знань із безпеки життєдіяльності. Педагоги інших фахів, окрім відсутності необхідного рівня зазначених вище знань, не володіють також знаннями анатомії, фізіології, гігієни людини, початкової медичної підготовки. Реалізація змісту предмета вимагає від учителя також глибоких загальних знань психології, освіченість у питаннях формування, збереження й зміцнення психічного та духовного здоров'я учнів. Особливості методики предмета, спрямованої на розвиток життєвих навичок учнів, вимагають підготовки вчителів основ здоров'я до використання тих методичних прийомів, які властиві саме цьому предмету (технології інтерактивного навчання, навчання на основі розвитку життєвих навичок, тренінгові форми проведення уроків). Специфіка матеріалу вимагає конкретних методичних прийомів не лише для формування інтересу до власного здоров'я, а й вироблення намірів та ставлень, необхідних для його збереження й зміцнення впродовж життя. Застосування спеціальної методики з навчання учнів здоров'ю є основою якісної організації ними власної здоров'язбережувальної діяльності.

Для виявлення ставлень керівників навчальних закладів до предмета «Основи здоров'я», кадрового потенціалу для забезпечення його викладання, вимог методики, ми проанкетували 77 керівників ЗНЗ (директорів та заступників директорів з навчально-виховної роботи). На запитання: *«На Вашу думку, учитель якого фаху (чи будь-якого) може викладати основи здоров'я?»* – ми отримали наступні відповіді: 71 керівник (92,2 %) указує, що це має бути вчитель біології; 6 керівників (8 %) – вчитель фізкультури. Жоден із опитаних не вказав на те, що викладати предмет може вчитель будь-якого фаху. У той же час на запитання: *«Чи робите Ви спеціальний відбір учителя, який викладатиме основи здоров'я?»* – ствердно відповіли 53 керівники (68,8 %), а 24 керівники (31,2 %) такого вибору не робить.

Відзначено ще одну негативну тенденцію у кадровому забезпеченні викладання предмета: попри те, що кількість годин із основ здоров'я в основній школі є невеликою (5-9 класи – 4 години), однак у великій кількості ЗНЗ декілька вчителів мають навантаження з цього предмета. Відповідно, ці вчителі (а як наслідок – учні, батьки, інші педагоги) віддають предмету другорядне значення. Це підтверджує визнаний методистами, науковцями, учителями низький статус предмета «Основи здоров'я» [2; 3; 5].

Для підняття статусу предмета «Основи здоров'я» необхідно спрямувати діяльність вчителів фаху на його адвокацію, використання можливостей урочної та позакласної роботи для створення освітнього середовища закладу, що відповідає принципам здоров'язбережувальної педагогіки. Ми вбачаємо шляхи реалізації цього завдання підвищенням загального рівня професійної компетентності вчителів основ здоров'я через навчання на спеціальних 40-годинних експрес-курсах за програмою «Методика викладання основ здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок» та системну методичну роботу у районах та містах, самоосвіту вчителів.

Підтримкою вчителя основ здоров'я керівництвом ЗНЗ, педагогічним колективом слугує залучення навчального закладу до системної здоров'язбережувальної діяльності через створення осередків Шкіл (центрів) здоров'я (у рамках всеукраїнських проектів «Мережа Шкіл сприяння здоров'ю», «Мережа Шкіл, дружніх до дитини»), введення превентивних проектів профілактики шкідливих звичок, ВІЛ/СНІДу. Це відіграє значну роль у мотивації вчителя до викладання основ здоров'я, координації здоров'язбережувальної діяльності у ЗНЗ.

Науково-методичний супровід здоров'яспрямованої освіти, її координація здійснюється Лабораторією з проблем здоров'язбережувальної діяльності в закладах освіти, що діє в Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти з 2009 року. Створена багатоланцюгова система: Лабораторія – РМК (ММК) (методисти основ здоров'я та здоров'язбережувальної діяльності) – рай(міськ) МО вчителів основ здоров'я (керівники) – ЗНЗ (Школи здоров'я, Центри здоров'я в них), яка забезпечує курсовий (форми – очна, очно-дистанційна, експрес-курси) та міжкурсний (методична робота) періоди підвищення кваліфікації вчителів фаху.

Порівняльний аналіз кадрового складу вчителів основ здоров'я Сумської області у 2008-2009 навчальному році та у 2013-2014 навчальному році показав кількісні зміни фахового контингенту вчителів предмета за час системної діяльності Лабораторії. Так, серед учителів основ здоров'я зросла частка педагогів за фахом «Біологія» з 252 вчителів (38,9 %) до 271 вчителя (48,2 %) (різниця 9,3 %). Це є позитивним. Незначним чином (на 0,7 %) зросла кількість практичних психологів та соціальних педагогів, що може позитивно вплинути на навчання школярів, оскільки саме цьому фаху вчителів найближчою буде змістова лінія предмета «Психічна і духовна складові здоров'я». Частка вчителів інших фахів серед учителів основ здоров'я стала меншою (рис. 1).

Нами здійснено порівняння кваліфікаційного рівня вчителів основ здоров'я та біології Сумської області. Як видно з рис. 2, основи здоров'я викладають учителі нижчих кваліфікаційних рівнів, ніж біологію.

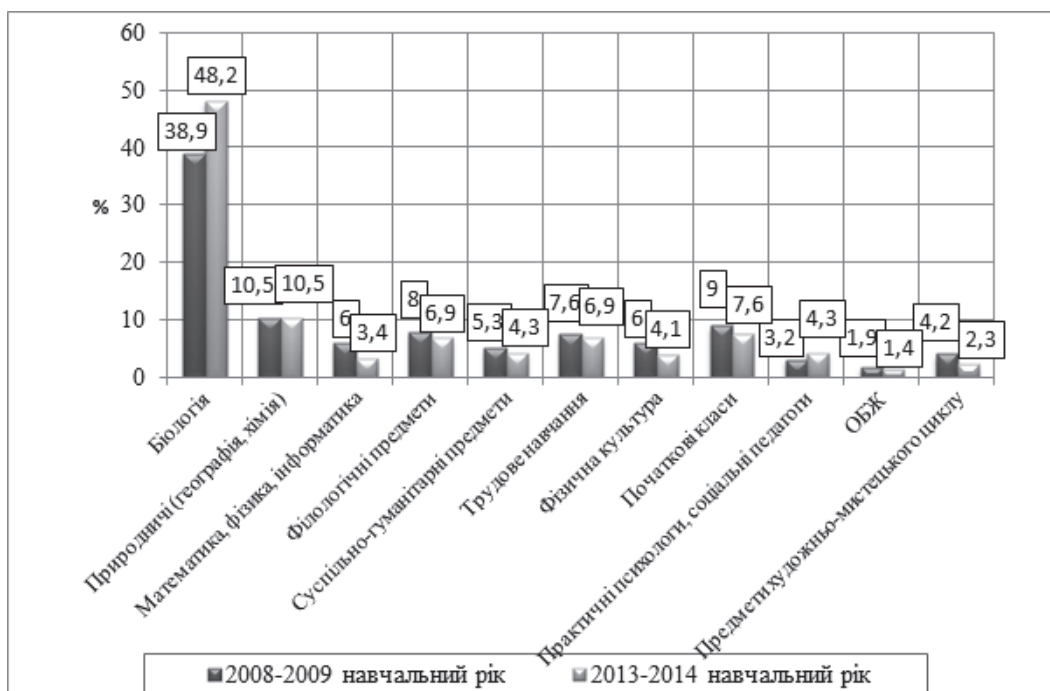

Рис. 1. Розподіл за фахом учителів основ здоров'я Сумської області у 2008-2009 та 2013-2014 навчальних роках (%).

Спеціалістів з вищою кваліфікаційною категорією та вчителів із званнями (старший учитель, учитель-методист) (рис. 2) серед учителів біології більше, ніж серед учителів основ здоров'я. Спеціалістів та вчителів II категорії більше

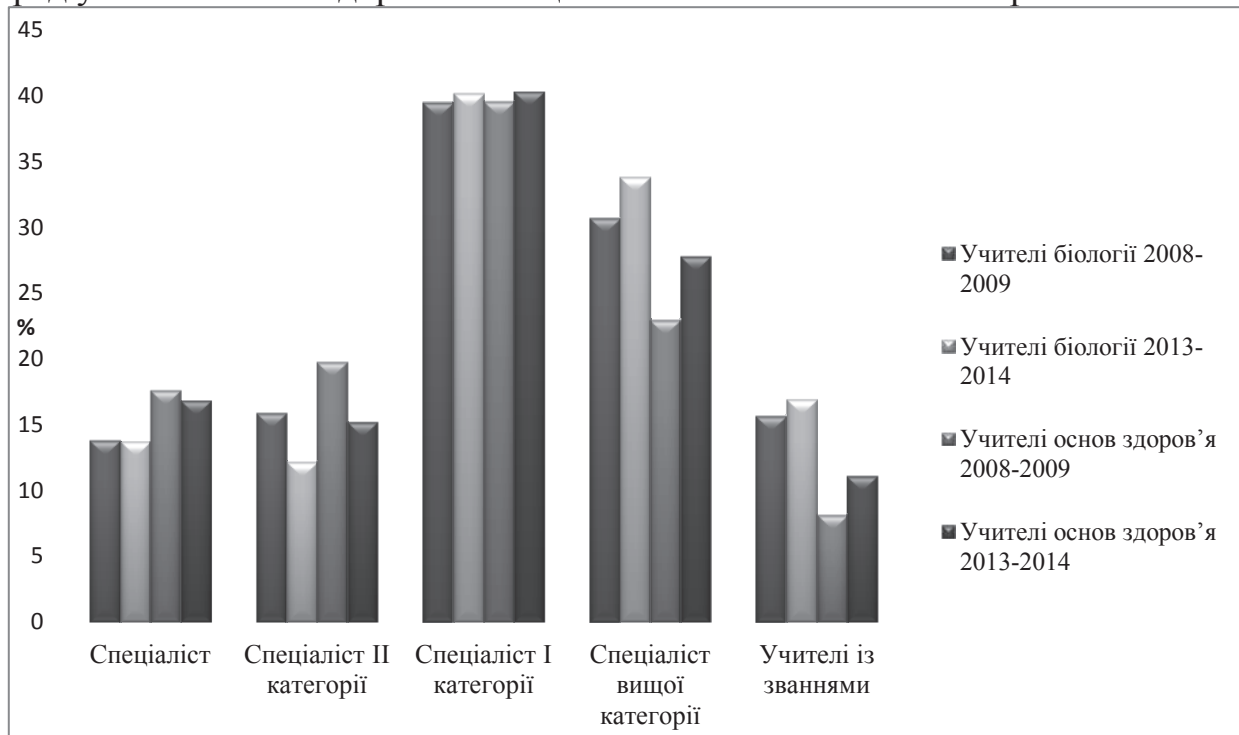

Рис. 2. Кваліфікаційні рівні вчителів основ здоров'я та біології у 2008-2009 та 2013-2014 навчальних роках (у %) серед учителів основ здоров'я.

Демографічні фактори, закріплення предмета «Основи здоров'я» за обмеженою кількістю вчителів стали причиною зменшення їх кількості з 2008-

2009 навчального року до 2013-2014 навчального року на 86 осіб (з 647 до 561 учителя). Водночас відбулась динаміка у кваліфікації вчителів: з 2008-2009 навчального року до 2013-2014 навчального року частка висококваліфікованих спеціалістів (І категорії, вищої категорії та вчителів із званнями) серед вчителів основ здоров'я збільшилась. Кількісно це проявилось для вчителів вищої категорії (більше на 7 осіб (4,8 %)) та вчителів із званнями (більше на 9 осіб (2,9 %)). Несуттєво зросла частка вчителів І категорії (на 0,7 %), але кількісно вчителів цього рівня стало менше (на 30 осіб).

На підставі анкетувань методистів відділів освіти міськвиконкомів (міських рад), управлінь, відділів освіти Сумської області у 2008-2009 навчальному році у 45,4 % навчальних закладах (245 ЗНЗ) предмет викладався не одним спеціально підготовленим педагогом, а кількома, й склад цих вчителів змінювався з року в рік. У 2013-2014 навчальному році таких навчальних закладів уже було 29 % (163 ЗНЗ), що свідчить про зростання відповідальності керівників ЗНЗ щодо кадрового складу вчителів основ здоров'я.

Для аналізу ставлення до предмета «Основи здоров'я» у ЗНЗ ми провели опитування учнів, учителів, керівників ЗНЗ з проханням проранжувати шкільні предмети за їх важливістю. Дев'ятикласники для основ здоров'я відводять п'яте місце, визначивши попереду математику, українську мову та літературу, іноземну мову та біологію. При цьому, на перше місце його ставлять 24 % (25 учнів) школярів, на 13 місце – 4 % (4 учні). Учителі основ здоров'я відводять предмету друге місце, після української мови та літератури (на першому місці його визнають 41,6 % (183 педагоги), нижче 10 місця не дає ніхто). Директори ЗНЗ та їх заступники вважають, що місце предмета – четверте, після української мови та літератури, математики, іноземної мови. Перше рейтингове місце основам здоров'я дають 32 % (25 керівників), останнє – 2,6 % (2 особи).

Такі результати доводять, що учасники навчально-виховного процесу визнають основи здоров'я значущим предметом, і вчителі ним цікавляться. Однак вони відчують труднощі у професійній діяльності. В анкетах учителі зазначають, що такими труднощами є: низька матеріально-технічна база; відсутність тренінгового кабінету; проблеми використання ІКТ; відсутність підтримки з боку адміністрації (закріплення предмета за одним учителем; зручний час у розкладі; зацікавленість здоров'язбережувальною діяльністю); необхідність тривалої підготовки до уроків, самоосвіти; недостатнє володіння інноваційними технологіями навчання з предмета.

Кадровий потенціал учителів основ здоров'я зможе забезпечити якісний навчально-виховний процес з предмета. Він є найпершою умовою формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів, ставлення їх до здоров'я як до найбільшої цінності. Лише його реалізувавши, ми можемо сподіватись на покращення здоров'я наших учнів та загалом здоров'я української нації.

Список використаних джерел

1. Бабич В.І. Підготовка майбутніх учителів основ здоров'я як важлива умова виховання здорової молоді / В.І. Бабич, В.О.Зайцев, О.В. Нечаєва / Педагогіка та психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 1. – С. 3–5.

2. Воронцова Т.В. Основи здоров'я, 5 клас: Посібник для вчителя / Т.В.Воронцова, В.С.Пономаренко. – К. : Алатон, 2013. – 260 с.
3. Малашенко Л. О. Типові проблеми у навчанні курсу «Основи здоров'я» у ЗНЗ області : інструктивно-методичний лист / Л. О. Малашенко. – Миколаїв : ОІППО, 2011. – 44 с.
4. Основи здоров'я. Програма для ЗНЗ (Затверджена Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України наказом від 06.06.2012 № 664) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.
5. Поліщук Н. М. Підготовка вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів основної школи: дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. М. Поліщук. – Житомир, 2013. – 171 с.